

УДК 71:05:130 – 159.9:16

ПОЛІТИКО-ПРАВОВА КУЛЬТУРА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДСТАВИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Васильченко О.М., д. психол. н., доцент, провідний науковий співробітник лабораторії психології політико-правових відносин

*Інститут соціальної та політичної психології
Національної академії педагогічних наук України*

Статтю присвячено обґрунтуванню методологічних підстав дослідження політико-правової культури. Розглядаються методологічні підходи на трьох рівнях: рівні загальнонаукових принципів і форм дослідження (системна методологія, синергетика, структурно-функціональний, семіотичний та герменевтичний підходи); рівні психологічної методології (принципи постнекласичної психології, культурологічний підхід, когнітивний підхід); рівні конкретно-наукової методології (теорія ставлень, модельного підходу).

Ключові слова: методологія, метод, постнекласична наука, політико-правова культура, культура, модель.

Статья посвящена обоснованию методологических оснований исследования политико-правовой культуры. Рассматриваются методологические подходы на трех уровнях: на уровне общенаучных принципов и форм исследования (системная методология, синергетика, структурно-функциональный, семиотический и герменевтический подходы); на уровне психологической методологии (принципы постнекласической психологии, культурологический подход, когнитивный подход); на уровне конкретно-научной методологии (теории отношений, модельного подхода).

Ключевые слова: методология, метод, постнекласична наука, политико-правовая культура, культура, модель.

Vasylchenko O.M. POLITICAL AND LEGAL CULTURE: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL GROUND OF PSYCHOLOGICAL RESEARCH

The article is devoted to argumentation of methodological reasons of political and juridical culture research. Methodological approaches are considered at three levels: general scientific principles and forms of research (systematic methodology, synergetic, structural and functional, semiotic and hermeneutic approaches); levels of psychological methodology (principles of postnonclassic psychology, culturological approach, cognitive approach); levels of specific-scientific methodology (theory of attitudes, model approach).

Key words: methodology, method, postnonclassic science, political and juridical culture, culture, model.

Постановка проблеми. Дослідження політико-правової культури особистості на основі постнекласичної парадигми передбачає комплексність методології, методологічних підходів та методів.

Під час розробки методологічних підстав соціально-психологічного дослідження політико-правової культури ми виходимо з уявлень про методологію як систему принципів наукового пізнання, пояснювальних моделей і методів дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – обґрунтування методології соціально-психологічного дослідження політико-правової культури в постнекласичній парадигмі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження політико-правової культури особистості ґрунтується:

– на загальнофілософському рівні – на принципах діалектики та раціогуманізму;

– на загальнонауковому рівні – на системній методології та її подальших розробках у вигляді синергетики, структурно-функці-

онального, семіотичного, герменевтичного підходів, соціального конструктивізму;

– на рівні методології психології – на принципах постнекласичної психології, культурологічного підходу, когнітивного підходу;

– на рівні конкретно-наукової методології – на модельному підході та теорії ставлень В.М. Мясіщева.

Загальнофілософський рівень

Принципи діалектики (розвитку, загального зв'язку, детермінізму, історизму, системності й цілісності).

Принципи раціогуманізму передбачають у світоглядному плані визнання інтелектуальної культури (і науки як її головного осередку) одним із найважливіших здобутків людства, а в методологічному плані – максимальне використання цього багатства в його гармонійній взаємодії з іншими складниками культури для розширення знань про людину та їх гуманістично орієнтованого практичного застосування. Принцип раціогуманізму є особливо зна-

чущим для психології, де вимагає насамперед взаємодії природничої та гуманітарної методологічних традицій [2].

Рівень загальнонаукової методології

У межах *системного підходу* політико-правова культура є системою, що являє собою безліч елементів різної природи, чия структура задає інтегральні якості системи, що у свою чергу є підсистемою системи більш високого порядку – культури людства.

Ключовими поняттями системної методології є поняття системи, елемента, структури, функції, програми, впливу й зв'язку. Реалізація системного підходу в дослідженні політико-правової культури особистості передбачає:

– розгляд політико-правової культури як системи, тобто цілісності з особливими властивостями, що складається з елементів і підсистем зі специфічними властивостями. Залишаючись відносно відособленими, вони вступають у взаємодію між собою. Так, політико-правова культура особистості може бути розглянута як система, що складається з підсистем субкультур націй, етносів, соціальних груп тощо, кожна з яких є внутрішньо складною;

– визначення меж політико-правової культури і її середовища, а в складі останньої виділення її складових – національної культури, соціальних субкультур тощо;

– розгляд політико-правової культури як цілеспрямованої й багаточільової системи, що має неоднорідні внутрішні й зовнішні цілі, самостійні цілі окремих підсистем, різноманітні стратегії їхнього досягнення;

– розгляд політико-правової культури як повної системи з урахуванням її елементів, структур, які формуються формально (офіційно) і неформально (неофіційно), взаємодії елементів; з урахуванням того, що зміна в одному елементі викликає зміни в інших. Для такого аналізу традиційно застосовується метод моделювання.

Вивчення динаміки політико-правової культури передбачає дослідження внутрішніх процесів саморегулювання, координації, зміни ціннісних установок, прийняття рішень, підтримки політико-правового балансу, а також аналізу процесу росту, адаптивної еволюції, нововведень, загального «життєвого циклу» та його частин.

Політико-правова культура входить до структури політико-правового цілого. З одного боку, вона є системою, що адаптується, самоорганізується та саморозвивається, а з іншого – свідомо керованою системою. Ця її специфіка визначає

необхідність звернення до синергетичної й герменевтичної методології, що дозволяє подолати обмеженість системного підходу, який не враховує унікальність та творчість і нездатний адекватно виразити зміст досвіду.

Синергетичний підхід. Синергетика (теорія самоорганізації) – напрям наукового пошуку, що визначив зміну парадигми в природничих і соціальних науках у напрямі самоструктурування складних систем [4; 5; 9].

Синергетична методологія передбачає діалог природничої й гуманітарних парадигм, синтез науки та мистецтва, науки та релігії, західного й східного світорозуміння, тобто – когнітивний плюралізм. Синергетика визнає провідну роль нестійкості й невірноваженості у світі, а не порядок, стабільність і рівновагу [5]. З позицій синергетики вивчення політико-правової культури передбачає реалізацію таких методологічних установок:

– новий порядок народжується через флуктуацію. У станах нестійкості системи дії кожної окремої людини можуть впливати на мікропроцеси;

– для політико-правової культури існує множинність шляхів розвитку. Зумовленість розгортання тих або інших процесів з'являється на певних стадіях розвитку суспільства з вибором шляху в точках біфуркації (розгалуження). Теперішній стан породжується як у минулому (історією), так і в майбутньому (формується відповідно до прийдешнього порядку);

– політико-правова культура як складне еволюційне ціле складається із частин. Складні структури, що розвиваються, будуються з простих. При цьому ціле, що утворюється, є якісно іншим, ніж окремі частини. Цілісна політико-правова культура – якісно інше утворення, порівняно з її підсистемами;

– політико-правова культура – складно організована система, відповідно, її не можна розвивати в певному обраному напрямі, можна тільки сприяти її власним тенденціям розвитку;

– будь-який розвиток відбувається через нестійкість, через біфуркацію, через випадковість. Відповідно, синергетичний підхід дозволяє описувати політико-правову культуру в поєднанні внутрішніх тенденцій систем, що розвиваються, – системи самої політико-правової культури та систем середовища, у яких вона функціонує. Розвивати політико-правову культуру можна, поєднуючи впливи людини з процесами внутрішніх тенденцій систем, що розвиваються.

Структурно-функціональний підхід. Структура – це модель, яка дає можливість пізнання реальності. Структура – це ядро системи, яке надає системі певної спрямованості й функціональності (інакше кажучи, система – це структура в русі, дії).

Політико-правова культура може бути представлена як поліструктура, утворена з різнорідних елементів і зв'язків між ними. Відповідно, у такому ракурсі наукового пізнання вона є ієрархічним утворенням, яке складається з багатьох взаємопов'язаних структур, а кожна з них у свою чергу складається з багатьох підструктур. Поліструктурність політико-правової культури визначає методи її вивчення.

Політико-правова культура може бути розглянута як організована структура або як організований процес.

Семіотика – наука, що вивчає будову й функціонування знакових систем. Постійний процес знакоутворення – створення символів, просторово-часових уявлень, їхньої трансляції – є об'єктом семіотики. Семіотика вивчає світ, культуру й соціум як знакові системи, за допомогою яких створюється, зберігається й передається інформація. Через знаковий простір культура моделює свідомість людини та її уявлення про світ. Її опора на поняття «знак» дозволяє виробляти загальні принципи в процесах «означування», знаходити закономірності у зв'язках знаків, важливі для подальшого розвитку різних наук.

З позицій семіотики політико-правова культура – знакова система, побудована за певними структурними правилами. Вона може бути охарактеризована також як сукупність семіотичних систем (систем знаків), які можуть служити для вираження певного змісту.

Семіотичний підхід до вивчення політико-правової культури може базуватися на таких положеннях:

- політико-правова культура є текстом (ієрархією текстів), зафіксованим у певних знаках, і в цьому сенсі вона протистоїть нетекстовим структурам («некультури»).

- поняття «знак» визначає не тільки й не стільки предмет, скільки ставлення; на думку Ю.М. Лотмана, метою знакової діяльності є передача певного контенту [7]. Отже, політико-правова культура – знакова система, що забезпечує обмін контентами й вироблення ставлення до цих контентів;

- політико-правова культура завжди певним чином символічно опосередкована;

- політико-правова культура формується відповідно до заданих культурних зраз-

ків, тому варто вивчати як самі ці зразки, так і процеси їхнього засвоєння індивідом;

- феномен політико-правової культури є безпосередньою функцією культури; у різних культурних ситуаціях формуються особливі типи політико-правової культури;

- контрастні культурні «тексти» й «коди» можуть функціонально переосмислюватися, створюючи при цьому інший тип політико-правової культури. При цьому адекватною формою переосмислення, розшифровки коду є форма перекладу на образно-метафоричний язик;

- політико-правова культура як текст є заданим нормативом існування смислу у сфері політико-правових комунікацій. Сприйняття смислу є розумінням;

- сукупність текстів, що розглядаються через їхні змісти, і отже, в аспекті їхнього розуміння, утворюють герменевтичний універсам.

Герменевтичний підхід. Герменевтика фокусує увагу на проблемах розуміння й взаєморозуміння людей, розглядаючи їх як проблему ідентичності й розходження свідомостей, як проблему мовних способів досягнення цієї ідентичності. Для герменевтичної методології гуманітарних наук є характерним виділення знаково-символічної сторони пізнавальної діяльності й перенесення лінгвістичних і літературознавчих методів дослідження в загальну методологію гуманітарних наук.

Особливості герменевтичної методології:

- прийняття дихотомії природничих і гуманітарних наук;

- виділення герменевтичної методології тексту як предметної основи, що розуміється як знаково-символічна система в її соціокультурному й історичному контексті; при цьому слово розглядається як елемент культури, що утворює систему;

- діалоговий характер герменевтичної методології (принцип діалогізму) передбачає розуміння в діалозі;

- поділ меж специфічно знакового змісту (об'єктивного змісту тексту) і його психологічних моментів. Текст має властивості чуттєво сприйнятих об'єктів, проте, щоб його зрозуміти, потрібно враховувати, що він пов'язаний зі змістом і значенням. Суб'єкт чуттєві компоненти тексту сприймає, ідеальну сторону тексту – розуміє. Наміри автора, його психологічні та соціально-психологічні характеристики утворюють фон, що впливає на зміст тексту. Він є позалінгвістичним контекстом, у якому містяться психологічні параметри [6].

З огляду на те, що функція розуміння й інтерпретації – це функція забезпечення

безперервності в переривчастому процесі трансляції знань, культури, текстів, *розуміння й інтерпретація* можуть розглядатися як психологічні механізми трансформації культури, у тому числі й політико-правової. Інтерпретація як розумова діяльність здійснюється в межах сталих або мінливих суб'єкт-суб'єктних стосунків. Інтерпретація здійснюється в три етапи: віднесення чогось до певного контексту, оцінювання чогось до чогось, пояснення його смислу.

Герменевтичний метод є особливо важливим для аналізу соціального дискурсу щодо політико-правової культури.

Рівень психологічної методології

Методологія постнекласичної психології. Основна парадигма постнекласичної науки – парадигма становлення й самоорганізації. Постнекласична наука оперує загальнонауковою метамовою й дозволяє відмовитися від вибору одного методологічного підходу.

Постнекласична психологія орієнтована на методологічний контекст гуманітарних наук. Вона розглядає життя як потік хаотично мінливої й невизначеної розмаїтості, наполягає на неможливості вивчення людини ізольовано від контекстів її життєдіяльності, вважаючи найбільш актуальними проблемами сучасної психології життєвий шлях, стиль життя, життєві стратегії, цілі й сенс життя особистості.

Н.В. Чепелева вказує, що основними методологічними орієнтирами постнекласичної психології є соціальний конструктивізм і гуманітарна парадигма, що трактує особистість не як природний об'єкт, а як об'єкт культурний. «При цьому людина розглядається як укорінена у світі культури, з якою вона взаємодіє й з якою себе будує» [10].

Культурно задані схеми (скрипти, міфи, наративи, концепції) означають події, дії, предметні сфери й при цьому є основою організації розуміння, поведінки, діяльності й створення нової реальності – реальності особистого досвіду.

Відповідно до принципів постнекласичної психології політико-правова культура має вивчатися в контексті всієї життєдіяльності особистості, у постійному затвердженні й розрізненні власного «Я» у природному, соціальному й культурному контекстах – у процесі особистісного самоконститування.

Культурологічний підхід у соціальній психології базується на таких принципах: поясненні міжіндивідуальних взаємодій через призму колективних процесів більш високого рівня; елементи культури (цінності й норми) розглядаються як регулятори

цих взаємодій. Дослідження психологічних механізмів політико-правової культури має відбуватися через знакові й ідейно-психологічні форм.

Когнітивний підхід у вивченні політико-правової культури передбачає акцент на культурі, що розуміється як колективна свідомість або як загальна система знань, вірувань і правил, що визначають відповідні форми поведінки.

У когнітивній парадигмі діяльність суб'єкта розглядається насамперед як функція суб'єктивних репрезентацій зовнішнього середовища. Відповідно, доцільно вивчати політико-правову культуру й політико-правову поведінку як системи суб'єктивних значень, які розділяються членами конкретної спільноти і є для зовнішнього спостерігача певними правилами.

Дослідження політико-правової культури може здійснюватися за двома основними лініями: по-перше, вивчення її як значеннєвої системи, системи знань; по-друге, вивчення політико-правових цінностей.

Значеннєві системи, які члени спільноти в процесі соціокогнітивної взаємодії формують, зберігають і змінюють, виражають їхнє ставлення до різних сторін і явищ суспільної життєдіяльності. Таким чином, обидві лінії дослідження політико-правової культури (з огляду на смисли та цінності) сполучаються на рівні проблем ставлень, які пов'язані із цінностями й смислами.

Психологічна теорія ставлень. Ставлення – специфічна характеристика психічного зв'язку індивіда з дійсністю. Ставлення існує і в образі дійсності, і в образі себе, і в мотиві, що спонукає особистість до дії, і в результаті цієї дії. Ставлення є однією з інваріант психічної організації людини й, відповідно, психічної регуляції поведінки.

Категорія «ставлення» – одна з фундаментальних у понятійному апараті психологічної науки. На відміну від інших наук, які також використовують поняття «ставлення», психологія включає в його зміст суб'єктивно-особистісний смисл зв'язків людини зі світом, іншими людьми, суспільством, самою собою. Оскільки ці зв'язки не можуть бути розглянуті поза суспільними відносинами, аналіз категорії «ставлення» здійснюється в межах усіх відносин людини з реальною дійсністю.

Відповідно до психологічної теорії ставлень В.М. Мясіщева ядром міжособистісних взаємодій є ставлення [8].

У концептуальній схемі В.М. Мясіщева ставлення розглядається як процес вза-

ємодії конкретних особистостей, які певним чином віддзеркалюють одна одну, ставляться одна до одної. Ставлення як інтегральна детермінанта соціально значимих учинків людей визначає їхній внесок у соціальну поведінку особистості. Ставлення є внутрішньою особистісною основою взаємодії, що у свою чергу є реалізацією (наслідком і вираженням) відносин. Термін «ставлення» вказує не стільки на об'єктивний зв'язок особистості з її оточенням, скільки на її суб'єктивну позицію в цьому оточенні. «Ставлення» включає момент оцінки. Ставлення особистості певним чином проявляються в будь-якій її дії, але найбільш повне вираження вони знаходять у вчинках. Саме тому ми розглядаємо ставлення як найбільш значущий механізм репродуктивної поведінки особистості [8].

Рівень конкретно-наукової методології

Моделний підхід. Моделювання є загальним методом для системного, синергетичного, семіотичного, герменевтичного та соціально-психологічного підходів.

Моделюванням називається заміна одного об'єкта іншим із метою отримання інформації про найважливіші властивості об'єкта-оригіналу (або об'єкта, що планується) за допомогою об'єкта-моделі.

Загальним для всіх типів моделей є наявність у них певної структури (статичної або динамічної, матеріальної або ідеальної), що подібна до структури об'єкта. У процесі вивчення модель виступає в ролі відносно самостійного квазіоб'єкта, що під час дослідження дозволяє отримати знання про сам об'єкт.

Моделювання є методом опосередкованого пізнання, за якого досліджуваний об'єкт перебуває в певній відповідності до інших об'єктів-моделей, причому модель здатна в тому або іншому відношенні заміщати оригінал на деяких стадіях пізнавального процесу.

У системному дослідженні моделювання є важливим етапом системного аналізу, коли інформація про систему – її структуру та функції – представляється у вигляді моделей.

Г.О. Балл виділяє три типи моделей: *матеріальні* (залежні від субстрату), *матеріалізовані* (такі системи знаків або зображень, функціонування яких мало залежить від природного буття їхнього субстрату), *ідеальні* (образні й понятійні), у яких здійснене абстрагування від субстрату (матеріальної форми).

Ми підтримуємо підхід Г.О. Бала, відповідно до якого особистість – це така якість людського індивіда, що дозволяє йому

бути відносно автономним та індивідуально своєрідним суб'єктом культури. Додаткові можливості для аналізу особистості й культури в цілому й політико-правової культури зокрема надає розгляд політико-правової культури як системи моделей [2].

Відповідно до підходів М.О. Бернштейна, Ю.М. Лотмана, Я.О. Пономарева [3] моделлю вважається будь-яка система, що несе інформацію, яка може бути використана, про іншу систему (яка моделюється). Під час аналізу культури як системи моделей потрібно розрізнити:

- моделі, вторинні й первинні, стосовно систем, що моделюються (з різноманітних моделей складається вся культура);

- моделі ідеальні, матеріалізовані (наприклад, тексти) і матеріальні.

До складу культури включають не тільки ідеї, але і їхнє втілення в інституціях, практиках і артефактах, а також носії цих ідей.

У змісті всіх моделей, що становлять людську культуру, так чи інакше відбиваються особливості ідеальних моделей, представлених у свідомості людей, а саме:

- *знання* – ієрархічно структурована інформація про системи (можуть існувати у вербальній, образній або змішаній формі);

- *рефлексивність* – налаштованість знань до комунікації з іншими людьми (та із самим собою як іншим);

- *сенси*, які відображають зв'язаність цих знань із властивими індивідові потребами різного рівня: від вітальних до вищих духовних.

Висновки. Представлена методологічна система координат, яка включає в себе системний підхід, структурно-функціональний підхід, синергетику, семіотику, герменевтику й психологічні концепції, дозволяє комплексно розглядати політико-правову культуру як складну систему, як знаково-символічну систему, як текст і герменевтичний універсум, доступний розумінню й інтерпретації. У соціально-психологічному плані політико-правова культура особистості може бути визначена як система стосунків, як соціальна взаємодія, як система смислів і внутрішніх моделей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аршинов В.И. Синергетика как феномен постнеклассической науки / В.И. Аршинов. – М. : ИФ РАН, 1999. – 203 с.
2. Балл Г.А. Личность как модус культуры и как интегративное качество лица / Г.А. Балл, В.А. Мединцев // Мир психологии. – 2010. – № 4. – С. 167–178.
3. Войтко В.И. Узагальнена інтерпретація поняття моделі / В.И. Войтко, Г.О. Балл // Філософська думка. – 1976. – № 1. – С. 58–64.

4. Ершова-Бабенко И.В. Методология исследования психики как синергетического объекта : [монография] / И.В. Ершова-Бабенко. – О. : ОДЭКОМ, 1992. – 124 с.

5. Князева Е.Н. Синергетика как новое мировидение: диалог с И. Пригожиным / Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов // Вопросы философии. – 1992. – № 12. – С. 3–21.

6. Кузнецов В.Г. Герменевтика и гуманитарное познание / В.Г. Кузнецов. – М., 1991. – 192 с.

7. Лотман Ю.М. Структура художественного текста / Ю.М. Лотман. – М., 1970. – 361 с.

8. Мясищев В.Н. Психология отношений / В.Н. Мясищев ; под ред. А.А. Бодалева. – М. ; Воронеж, 1995. – 356 с.

9. Пригожий П.С. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой / П.С. Пригожий, И.С. Стенгерс. – М., 2001. – 312 с.

10. Чепелева Н.В. Методологические основы исследования личности в контексте постнеклассической психологии / Н.В. Чепелева // Актуальні проблеми психології. Психологічна герменевтика. – К. : Інформаційно-аналітичне агентство, 2010. – Т. 2. – Вип. 6. – С. 15–25.

УДК 351.74

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ УПРАВЛІНСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ КЕРІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Чекулаєв М.А., здобувач кафедри соціології та психології
Харківський національний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена висвітленню сучасних теоретичних підходів до психодіагностики управлінських здібностей особистості й представляє результати авторського дослідження їхнього рівня й структури в керівників органів внутрішніх справ.

Ключові слова: керівники, управлінські здібності, інтелект, психологічна діагностика.

Статья посвящена основным теоретическим подходам к психодиагностике управленческих способностей личности и представляет результаты авторского исследования их уровня и структуры у руководителей органов внутренних дел.

Ключевые слова: руководители, управленческие способности, интеллект, психологическая диагностика.

Chekulaev M.A. THEORETICAL APPROACHES TO THE PROBLEM OF PSYCHOLOGICAL DIAGNOSTIC OF POLICE MANAGERES' ADMINISTRATIVE ABILITIES

The article is devoted to main approaches to psychological diagnostic of manager's abilities and describes the results of author's investigation of their level and structure among Police managers.

Key words: manager's, administrative abilities, intelligence, psychological diagnostic.

Постановка проблеми. Професійна діяльність управлінця вважається однією з найбільш змістовних, цікавих і престижних. Вивченню особливостей цієї діяльності, умов і чинників досягнень у ній успіху присвячена значна кількість публікацій в нашій країні й за кордоном [1; 2; 4; 9; 10]. Можна констатувати, що психологічні особливості діяльності керівника вивчені досить повно. Тому під час розробки методології діагностики управлінських здібностей і дослідження психологічного змісту праці керівників органів внутрішніх справ (далі – ОВС) вважаємо за доцільне спиратися на наявні й узагальнені дані про діяльність і професійно важливі якості управлінців різного рівня й власні емпіричні результати.

Відомі дослідження професійних якостей управлінців традиційно проводилися

на основі комплексу відомих діагностичних методик (тест Д. Векслера, опитувальник Р. Кеттелла, опитувальник Г. і С. Айзенків тощо), що, на наш погляд, не дозволяє повною мірою виявити специфіку структури здібностей фахівців цього профілю, або за допомогою опитувальників, надійність і валідність яких не доведені [5].

Постановка завдання. Оскільки наразі не існує вітчизняних тестів оцінки спеціальних здібностей, притаманних управлінцям ОВС, наше завдання – здійснення аналізу теоретичних напрацювань у цій галузі й розробка на основі такого аналізу комплексної методики, батареї тестів, яка б дозволяла достатньо ефективно прогнозувати придатність особистості до керівної діяльності в системі ОВС і використовуватись із метою професійно-психологічного